

PEKKA JALKANEN

sau

despre „simfonismul scandinav de inspirație românească”

Marin MARIAN

Elemente biografice

Compozitorul Pekka Jalkanen s-a născut în 1945, într-o familie în care moștenirea protestantă a întregii Finlande însemna disciplină, autocontrol, trudă, calm și generozitate. Și totodată, într-o zonă (regiunea Rauttalampi, centrul Finlandei) în care poezia peisajului plin de lacuri magice, granit și păduri, condamnă la fericire.

Pekka Jalkanen a studiat și a profesat nu doar compoziția, ci și muzicologia. Are doctoratul în jazz, a predat folclor și istoria muzicii ușoare în Tampere și Helsinki, dar a scris enorm, variat, egal avangardist și neoclastic, oricum modern și rafinat. La începutul carierei a fost unul dintre primii promotori al minimalismului în Peninsula Scandinavă – iar opera sa pentru copii, *Tirlitan*, poate fi „acuzată” ca ilustrând fenomenul (cu toate că apropierea de limbajul muzical infantil favoriza sau presupunea inclusiv conceptual această apropiere). Doar că ulterior compozitorul a devenit tot mai mult preocupat de găsirea unor limbaje egal universale și arhaic-primordiale, ca și ale unor texturări melodice și polifonice de tip antic, ascunse însă în discurs și stil postexpresionist, modern și chiar postmodern. Oricum, rezultanta este nu doar o muzică destul de pretențioasă, care cere studiu și interpreți de primă mână, dar și una pe deplin inspirată: plină de spirit, de capacitatea de a atinge și emoționa puternic.

În ultimi ani, Pekka Jalkanen trăiește mai mult în solitudinea insulei sale, Vaivio, din lacurile Finlandei centrale, compunând muzică, trăind doar din și pentru muzică. A scris trei opere, muzică de scenă, foarte multe partituri orchestrale și camerale, piese de solo instrumental, numeroase coruri.

„Copiii și țișanii m-au învățat cum să scriu muzică” – a mărturisit odată compozitorul, iar expresia a rămas să-l definească în

citările și comentariile multor muzicologi finlandezi. Pentru români, însă, aceste cuvinte amintesc mult de Enescu și Menuhin, cu declarațiile lor atât de similare. Căci Pekka Jalkanen a vizitat România rurală în anul 1972, îndrăgostindu-se incontestabil de această Românie profundă. În 1992 a revenit și a cules din nou folclor în zona Câmpului Moldovenesc, apoi s-a documentat mult în domeniul muzicilor tradiționale de pe teritoriul României, ca și al muzicologilor locale. A ascultat Enescu, în special opera *Oedipe*. În opera sa *Innana* (o lucrare masivă, de *grand opera*, la care lucrează de zor încă de prin 2000, dar încă nu e finisată total), Pekka Jalkanen tratează Epopeea lui Ghilgameș. El speră că a aflat și că reușește să redea aici esențele muzicilor originare, mai exact ale Edenului de peste Tiber și Eufrat, numai că a încorporat acolo foarte mult din inspirația de sursă ori de factură românească. De altminteri, această inspirație sau reflexie evident românească caracterizează și alte lucrări, mai ales orchestrale și camerale, ale compozitorului finlandez.

La fel ca mai toți compozitorii finlandezi, Pekka Jalkanen a scris mult și pentru *kantele*, instrumentul emblemă a culturii finlandeze. Desigur, către finele secolului 19 și mai ales la începutul secolului 20, acest instrument rural – de 3, 5 sau 7 corzi întinse peste o cutie de rezonanță și acționate prin ciupire – era cât pe ce să dispară. Mișcările de reviriment cultural l-au revigorat însă, astfel încât *kantele*-ul finlandez s-a dezvoltat astăzi drept harpă extrem de complexă, cromatică, acustică sau electrică.

Doar câteva lucrări

Din nenumăratele lucrări semnate Jalkanen mă opresc doar asupra câtorva, mai ales pentru motivul relației lor directe cu muzica românească.

Nunta Soarelui, compusă în 2003 și având audiția absolută în 2004, este o lucrare pentru flaut și pian, având trei părți: *I - Zâne*, *II - Iele* (ritm liber, doinit) și *III - Soare* (ritm dansant, foarte energic). Nu numai toate titlurile sunt originale, folosite de către compozitor chiar în limba română, dar pentru această piesă Pekka Jalkanen a preluat informații și elemente melodic-tematice chiar dintr-o sursă românească (mai exact, din lucrarea eruditului Vasile Tomescu, *Musica Daco-Romana*). Desigur, mitul incestului evitat, din balada *Soarele și Luna*, s-a hibridizat aici cu alte elemente de fantasmă mitologică (iele și zâne), fiindcă Pekka Jalkanen nu face etnografie, ci recrează orice elemente în conformitate cu fantezmele sale mitologice

sau utopice. Piesa rezultată nu este deloc una epică, descriptivă sau ilustrativă, nefiind programatică; e o lucrare de atmosferă, de sugestivitate, iar în această atmosferă sensibilitatea și stilizările domină la orice nivel.

Vecernie – lucrare pentru kantele solo, scrisă în 2008 și interpretată în mai multe rânduri în Finlanda, Japonia sau aiurea –, are la bază trei fragmente melodice, mai exact imnice, preluate din manuscrisul *Anastasimatarului de la Cluj-Napoca*. Practic, avem de a face cu patru piese, fiecare având formă de variațiuni. Citatul preluat exact din transcrierea imnelor bizantin-românești este expus de așa o manieră încât caracterul său monodic și liric să răzbată cu claritate peste prezentarea sa omofonă, urmând apoi să fie variaționalizat treptat, tot mai puternic, prin descompuneri sau texturări polifonice, cu virtuozitate dramatică. După cele trei tratări ale temelor din manuscrisul medieval, compozitorul prezintă și variaționalizează un bocet ingrian (monodie tragică, aparținând unei vechi etnii autohtone, din Finlanda începutului de secol 20). Așadar, cele patru secțiuni-episoade ale lucrării parafrazează fragmente vechi, de tradiții imemorabile, toate având însă în comun modul frigan. Asocierea cântărilor bizantine cu bocetul scandinav se datorează convingerii compozitorului că originile runelor cântate ale Kalevalei (epopeea finică) s-ar afla în tradiția ortodoxă a „credințioșilor de rit vechi”.

Concert pentru kantele și coarde datează din 1997 și este o lucrare pentru orchestră camerală mare. Deși lucrarea este ușor secționabilă și analizabilă în trei părți, cu mișcări relativ ușor de distins, practic, ea este monopartită. Concert propriu-zis, lucrarea sună și durează, de fapt, cât o simfonie (concret, până spre 40 de minute). Orchestra muncește din greu aici, iar rafinamentul kantele are numeroase părți de solo absolut, prelung. O lucrare foarte dificilă, dar de-a dreptul mirabilă. Texturile heterofonice sunt aici perpetue și dense. Scările și motivele de modalism localizează sursa de inspirație a acestei muzici atât în antica Grece cât și în folclorul românesc. Compozitorul a mărturisit că ecouri ale qanun-ului arab și ale țambalului românesc pot fi auzite în concert, egal transferate corzilor clasice și harpei finlandeze kantele. Microintervalele sunt „comandate” mereu acestui instrument; modul frigan *la-si-do-re diez-mi-fa-diez-sol* este fundamental, dar variat cromatic, iar toate acestea în maniere dinamice, care ne amintesc chiar de George Enescu. În acest concert, compozitorul impune acordarea harpei *kantele* în seria cvintelor pitagoreice și în „scara” specifică armonicilor (*la-mi-si-fa diez* ascendent și, descendent, *re-sol-do*). „Kantele o reprezintă pe Gaia”, pretinde compozitorul, care a încorporat în această piesă toate ideile

și visele sau fantasmelor sale referitoare la rădăcinile sau matricile vieții, ale sensibilității umane și ale limbajului muzical.

Intitulat *Svjatyj Bozhe*, imnul pentru voci mixte (datând din 2006), n-ar avea, aparent sau la o privire superficială, nimic comun cu România. Numai că el este un imn bizantin la modul cel mai subtil al cuvântului, iar „slava veche” a textului său este și slavona celor mai pregnante culturi (scrise și vorbite) de până spre finele secolului 19 de pe teritoriul României actuale. Iată și de ce am oferit compozitorului traducerea românească a textului și ligaturile necesare interpretării piesei și în românește. Editura Fennica a tipărit și distribuie acum acest imn cu text în ambele versiuni, iar revista „Muzica” îl reproduce aici și în ideea de a trezi interesul (către universalitate) al sumedeniei de coruri religioase din țară.

Întâlnirea cu publicul românesc

La data de 17 mai 2011, la Universitatea de Arte Teatrale și la Palatul Culturii din Târgu Mureș, iar pe 20 mai 2011, în Palatul Cantacuzino din București, au avut loc mai multe evenimente înscrise sunt titlul general *Simfonism scandinav de inspirație românească*. Ele au constituit primele întâlniri ale publicului din România cu lucrările muzicale ale acestui compozitor cu totul special. Așadar, prime audiții naționale, cu toate că lucrările compozitorului Pekka Jalkanen au fost deja cântate în Finlanda și în multe alte locuri din lume. Mai mult sau mai puțin coincident, *Vecernie pentru kanetele solo* a fost cântată și într-un concert din Canada exact între cele două performări ale aceleiași piese, de către Eva Alkula, la Târgu Mureș și București. Și dacă tot am pomenit de interpreta finalindeză, să reținem și câteva detalii care o reprezintă.

Născută în 1976, kantelista Eva Alkula a început studiul instrumentului tradițional finlandez la Tampere (Conservatorul de Muzică) și l-a continuat la Academia Sibelius (Helsinki). Actualmente, Alkula funcționează exclusiv ca interpret profesionist, ca membră sau în fruntea unor formații precum „Duo Rauta” și „Musica Orion”, în producții teatrale sau de operă, în concerte și înregistrări. Are numeroase CD-uri, iar în afara Finlandei a cântat în SUA și Japonia, ca și în multe centre europene.

Am spus deja, kantele este azi o harpă extrem de dezvoltată tehnic (35-39 de corzi), cu posibilități cromatice și mai ales de glisando mult mai ample decât sunt acelea ale harpei europene de concert, în versiunea sa acustică rămânând delicată, angelică. Eva

Alkula este una dintre cele mai mari și prețioase kanteliste pe plan internațional, având la instrument nu doar o sesibilitate și tehnicitate perfecte, admirabile până la cea mai mare mirare, dar și un aspect (brațele blondei se ridică și baletează mult deasupra corzilor și a instrumentului așternut pe orizontală) care creiază un spectacol vizual de rafinament... angelic. În această primă prezență și evoluție în România, Eva Alkula a impresionat puternic, pentru noi fiind un mare privilegiu (și realizare) s-o avem în două concerte. Desigur, ea și cu instrumentul său au dominat evenimentele din România. Am spus la plural, fiindcă la Târgu Mureș, după o conferință a compozitorului Pekka Jalkanen, pe care am organizat-o în Sala Studio a Universității de Arte Teatrale, Eva Alkula a oferit studenților și profesorilor și un workshop, în care a prezentat și a demonstrat posibilitățile tehnice și interpretative oferite de kantele-ul contemporan.

În concertele de la Palatul Culturii din Târgu Mureș și de la Palatul Cantacuzino din București, Eva Alkula a cântat *Vecernie pentru kantele solo* și lungă și dificilă sa partitură din *Concert pentru kantele și orchestră de coarde*. Lucrarea din urmă s-a cântat în versiunea pe care compozitorul finlandez a efectuat-o *pentru kantele și cvartet de coarde*, partea corzilor fiind acoperită de „Cvartetul Tiberius”, care este și Cvartetul de Stat al Filarmonicii din Târgu Mureș.

Format din Molnár Tibor (vioară), Lokodi Károly (vioară), Molnár József (violă), Zágoni Előd (violoncel), „Cvartetul Tiberius” a fost înființat în 1994. A colaborat cu importante personalități muzicale din Europa și SUA, a participat la numeroase festivaluri și școli de vară, a obținut foarte multe premii internaționale. Iar în cadrul „Săptămânii Tiberius”, membri cvartetului organizează în fiecare noiembrie un Festival Internațional de Muzică de Cameră, ajuns în 2011 la cea de a șaptea ediție.

Lucrarea *Nunta Soarelui* a fost interpretată la Târgu Mureș de către pianista Maria Antonia Someșan (a studiat canto și orga la București și Luxemburg și a concertat în cele mai importante catedrale din România, Franța, Luxemburg, Olanda, Germania) și flautistul Darabont Œrs (a studiat și compoziția, cu specializare în muzica electronică, și conduce o formație de jazz). La București, piesa a fost cântată de Mădălina Dănilă (pian) și Elida Târțopan (flaut), studente la Universitatea Națională de Muzică din București, debutând acum drept duet.

În timpul concertelor am repetat experimentul de a propune publicului înlocuirea aplauzelor cu meditația și păstrarea „stării de grație” realizată de muzică. Alocuțiunile mele dintre piese au oferit atât

informații muzicologice, cât și – sau mai ales – sugestii spiritual-estetice. Experimentul acestei renunțări la tradiția zgomotelor care distrug tot ceea ce a creat muzica s-a adeverit, iarăși, de eficacitate maximală. Căci el validează experiența muzicii drept una demnă de tezaurizat în chip intimist, personal, demnă de continuat și de dus de fiecare auditor acasă, în lume.

Pe scurt, muzica sau activitatea componistică a lui Pekka Jalkanen, la fel ca dragostea și filosofia creatoare cu care omul acesta s-a atașat de România, fac o mare onoare și favoare culturii românești. Era păcat ca tocmai românii și melomanii de finețe ai acestei culturi să nu-l cunoască personal și mai ales arta sa. Fiindcă omul acesta nu doar că își proiectează sensibilitatea muzicală a României profunde ca pe una demnă de a reprezenta muzici antice și universale de semnificații majore, dar și produce o muzică de un profesionalism compozițional și de un rafinament conținutistic ce sunt de valori maxime. Întâlnirile de la Târgu Mureș și de la București, cu Eva Alkula, Pekka Jalkanen și piesele sale, au fost așadar perle rare.

„Pekka Jalkanen și Eva Alkula în holul Universității Naționale de Muzică, București”

Kalevalaseuran tilaus / Commissioned by The Kalevala Society

Svjatyj Bozhe

Doamne Sfinte

Misterioso 4/4 ~ 45

Pekka Jalkanen (2006)

Score for Soprano (S), Alto (A), Tenor (T), Bass (B), and Bass (B) voices. The music is in 4/4 time, marked *Misterioso* and *mp* (mezzo-piano). The lyrics are in Russian, with the first system showing the beginning of the piece.

First System:

S: [Musical notation]

A: [Musical notation]

T: *mp*
Svja - tyj Bo - - - zhe, Svja - tyj, Svja - tyj, Svja -
Doam - ne sfin - - - te, Doam - ne, Doam - ne, Doam -

B: *mp*
Svja - tyj Bo - - - zhe, Svja - tyj, Svja - tyj, Svja -
Doam - ne, sfin - - - te, Doam - ne, Doam - ne, Doam -

B: *mp*
Svja - tyj, Svja - tyj, Bo - zhe, Svja -
Doam - ne, Doam - ne, sfin - te, Doam -

Second System:

S: [Musical notation]

A: [Musical notation]

T: *mp*
- tyj Bo - - - zhe, Svja - tyj, Svja - tyj, Svja - tyj, Svja -
- ne sfin - - - te, Doam - ne, Doam - ne, Doam - ne, Doam -

B: *mp*
- tyj Bo - - - zhe, Svja - tyj, Svja - tyj, Svja - tyj, Svja -
- ne sfin - - - te, Doam - ne, Doam - ne, Doam - ne, Doam -

B: *mp*
- tyj, Svja - tyj, Bo - zhe, Bo - - - zhe, Svja -
- ne, Doam - ne, sfin - te, sfin - - - te, Doam -

Copyright © 2006 Fennica Gehrman Oy, Helsinki

49

f

S: *no... Po - mi - - - - - lui nas...*
no... Mi - lu - - - - - re...

A: *no... Po - mi - - - - - lui nas...*
no... Mi - lu - - - - - re...

A: *no... Po - mi - - - - - lui nas...*
no... Mi - lu - - - - - re...

T: *no... Po - mi - lui nas...*
no... Mi - lu - re...

B: *no... Po - mi - - - - - lui nas...*
no... Mi - lu - - - - - re...

50

mp

S: *Svja - tj Ba - zhe, Svja - tj Krep - ki,*
Diam - ne sfa - te, Diam - ne ta - re

A: *Svja - tj Ba - zhe, Svja - tj Krep - ki,*
Diam - ne sfa - te, Diam - ne ta - re

A: *Svja - tj Ba - zhe, Svja - tj Krep - ki,*
Diam - ne sfa - te, Diam - ne ta - re

T: *Svja - tj Ba - zhe, Svja - tj Krep - ki,*
Diam - ne sfa - te, Diam - ne ta - re

B: *lui nas...*
lui re...

51

Recitativo
a = 60

p

S: *Svja - tj...*
Diam - ne...

A: *Svja - tj...*
Diam - ne...

A: *Svja - tj...*
Diam - ne...

T: *Svja - tj Ba - zhe, Svja - tj Krep - ki, Svja - tj Bez - smert - nji, Po - mi - - - - -*
Diam - ne sfa - te, Diam - ne lu - re, Diam - ne vez - - - - - mi - lu - - - - -

B: *Svja - tj Ba - zhe, Svja - tj Krep - ki, Svja - tj Bez - smert - nji, Po - mi - - - - -*
Diam - ne sfa - te, Diam - ne lu - re, Diam - ne vez - - - - - mi - lu - - - - -

52

mp

S: *Svja - tj Bez - smert - nji, Po - mi - - - - - lui nas...*
Diam - ne vez - - - - - mi - lu - - - - - re...

A: *Svja - tj Bez - smert - nji, Po - mi - - - - - lui nas...*
Diam - ne vez - - - - - mi - lu - - - - - re...

A: *Svja - tj Bez - smert - nji, Po - mi - - - - - lui nas...*
Diam - ne vez - - - - - mi - lu - - - - - re...

T: *Svja - tj Bez - smert - nji, Po - mi - - - - - lui nas...*
Diam - ne vez - - - - - mi - lu - - - - - re...

B: *Svja - tj Bez - smert - nji, Po - mi - - - - - lui nas...*
Diam - ne vez - - - - - mi - lu - - - - - re...

53

meno mosso

mp

S: *Svja - tj, Po -*
Diam - ne mi -

A: *Svja - tj, Po -*
Diam - ne mi -

A: *Svja - tj, Po -*
Diam - ne mi -

T: *Svja - tj Bez - smert - nji,*
Diam - ne vez - - - - - mi -

B: *Svja - tj Ba - zhe, Svja - tj Krep - ki, Svja - tj Bez - smert - nji,*
Diam - ne sfa - te, Diam - ne lu - re, Diam - ne vez - - - - - mi -

B: *Svja - tj Ba - zhe, Svja - tj Krep - ki, Svja - tj Bez - smert - nji,*
Diam - ne sfa - te, Diam - ne lu - re, Diam - ne vez - - - - - mi -

54

p

S: *mi - - - - - lui nas...*
lu - - - - - re...

A: *mi - - - - - lui nas...*
lu - - - - - re...

T: *Po - mi - lui nas...*
lu - re...

B: *Po - mi - lui nas...*
lu - re...

B: *Po - mi - lui nas...*
lu - re...